

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА МІСЦЕ СЕРЕД НИХ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Кібець Дар'я Вікторівна – аспірант Сумського державного університету
УДК 342.5 (477)

В статье, на основе анализа норм действующего законодательства Украины, определены правовые основы валютного регулирования в Украине. Отмечено, что особая роль в валютном регулировании принадлежит нормам административного права, ведь именно с их помощью видится возможным должным образом упорядочить деятельность уполномоченных субъектов, а также обеспечить надлежащее выполнение ими своих функций.

Ключевые слова: основы, правовые основы, валютное регулирование, административно-правовое регулирование, нормативно-правовой акт.

În articol, pe baza analizei normelor actualei legislații a Ucrainei, este definită baza juridică pentru reglementarea valutară în Ucraina. Se remarcă faptul că un rol special în reglementarea valutară aparține normelor dreptului administrativ, deoarece cu ajutorul acestora este posibil să se regularizeze în mod corespunzător activitățile entităților autorizate și, de asemenea, să se asigure îndeplinirea corespunzătoare a funcțiilor acestora.

Cuvinte cheie: baze, temeiuri juridice, reglementare valutară, reglementări administrative și legale, act normativ.

In the article, based on the analysis of the norms of the current legislation of Ukraine, the legal principles of currency regulation in Ukraine are determined. It is emphasized that special role in currency regulation belongs to the norms of administrative law, because it is with their help it is possible to properly organize the activities of authorized entities, and also to ensure proper performance of their functions.

Keywords: constraints, legal principles, currency regulation, administrative-legal regulation, normative-legal act.

Постановка проблеми. Прогресуюча інтеграція України у світове співтовариство вимагає оптимізації та вдосконалення функціонування внутрішнього валютного ринку як важливого механізму забезпечення взаємодії між національною та світовою економікою. З іншого боку, валютний ринок та його регулювання займає важливе місце в економічній політиці держави, оскільки стимулює економічний розвиток у країні та здійснює відповідний вплив на стан окремих секторів,

галузей і підприємств [1]. Здійснення ефективного та якісного валютного регулювання є неможливим без належного правового забезпечення. А відтак, особливо актуальними є питання, присвячені з'ясуванню правових засад валютного регулювання в Україні. Оскільки валютне регулювання здійснюється уповноваженими органами державної влади, то особливе значення у правовому регулюванні цієї діяльності відводиться саме нормам адміністративного права.

Стан дослідження. Окремі питання щодо визначення правових засад валютного регулювання розглядали у своїх наукових працях: О.В. Баулін, В.І. Лебідь, П.С.Матвеев, М.А. Пожидаєва, Л.М. Кравченко, О.М. Колодізев, В.Ф. Колесніченко, С.В. Мочерний, О.М. Музичук, О.І. Береславська, А.С. Гальчинський, А.В. Бурковська, Т.І. Лункіна, М.П. Кучерявенко, Д.О. Білінський О.О. Шапошников, О.В. Боришкевич, І.В. Краснова, Н.Н. Земцов та багато інших. Однак, науковцями недостатньо уваги приділялось місцю норм адміністративного права у врегулюванні такої діяльності.

Саме тому **метою** статті є встановлення правових засад валютного регулювання та визначити місце серед них адміністративно-правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. В контексті представленого наукового дослідження під адміністративно-правовим регулюванням необхідно розуміти сукупність норм адміністративного права, які спрямовані на упорядкування специфічних правовідносин, що виникають у процесі здійснення органами державної влади валютного регулювання шляхом використання відповідних інструментів та засобів. Для того, щоб надати змістовний висновок про те, яка саме роль відводиться адміністративно-правовим нормам у валютному регулюванні, необхідно визначити та розглянути перелік відповідних нормативно-правових актів, які спрямовано на впорядкування правовідносин, що виникають у зазначеній сфері. Розглядати ці нормативно-правові акти найбільш доцільно в залежності від їх юридичної сили.

Найвищу юридичну силу має Конституція України, яка є основним законом держави, що встановлює основи суспільного й державного ладу, основні права й волі людини й громадянина, правовий статус органів державної влади й місцевого самоврядування [2, с.40]. Що ж стосується нашого дослідження, то стаття 92 Конституції проголосила, що Державний бюджет України і бюджетна система України; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування фінансового, грошового,

кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види і типи визначаються виключно на рівні законів України. Слід також вказати, що Стаття 99 Основного закону визначила, що грошовою одиницею України є гривня, а забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією центрального банку держави - Національного банку України [3], який власне і є одним із ключових суб'єктів валютного регулювання в нашій державі. Таким чином, Конституція України є основним нормативно-правовим актом, відповідно до якого побудовано законодавство нашої держави щодо валютного регулювання. Разом із тим варто вказати, що, незважаючи на те, що Основний закон не містить норм, які прямо визначають засади валютного регулювання, втім, що не менш важливо, в ній визначаються ключові аспекти діяльності Національного банку України та інших органів державної влади, що здійснюють відповідну діяльність.

Наступний рівень складають міжнародні нормативно-правові акти. У ст. 9 Основного Закону України зазначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, тобто після їх ратифікації парламентом, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України. Однак Пленум Верховного Суду України у своїй Постанові № 9 від 1 листопада 1996 р. «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» роз'яснив, що міжнародні договори застосовуються, якщо вони не суперечать Конституції України. Таким чином, у ст. 9 Конституції України закріплений принцип пріоритетності конституційних норм щодо норм міжнародного права й останніх стосовно до норм поточного законодавства [4, с.156]. Отже, основними міжнародними нормативно-правовими актами є міжнародні договори.

Міжнародні договори у сфері валютно-фінансових відносин регламентують питання міжнародних розрахунків і порядку здійснення угод з валютою та валютними цінностями. Метою таких міжнародних договорів є урівноваження платіжних балансів, стабілізація валюти, підвищення ефективності економіки та здійснення її структурної перебудови, стимулювання зовнішньоекономічної діяльності, боротьба з інфляцією тощо [5]. Серед найважливіших міжнародних нормативно-правових актів у досліджуваній сфері слід назвати:

- Угода про Міжнародний валютний фонд і Статті Угоди Міжнародного валютного фонду від 22.07.1944 [6]. Відповідно до Угоди, одними із основних цілей МВФ у контексті нашого дослідження варто відмітити: сприяти стабільності валют, підтримувати упорядкований валютний режим серед держав-членів і уникати використання девальвації валют з метою отримання переваги в конкуренції; надавати допомогу в створенні багатосторонньої системи розрахунків по поточних операціях між державами-членами, а також в усуненні валютних обмежень, що перешкоджають зростанню світової торгівлі; тощо [6];

- Договір про заснування Європейського економічного співтовариства, відповідно до якого валюти країн-учасниць стають також конвертованими щодо долара. У розвиток цієї Угоди в 1979 р. була створена Європейська валютна система для забезпечення валютної стабільності всередині Європейського співтовариства [7];

- Угода про заходи щодо забезпечення покращення розрахунків між господарськими організаціями держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав від 15.05.1992 [8].

Крім вказаних вище, слід також вказати: Конвенції ООН про незалежні гарантії та резервні акредитиви від 11 грудня 1995 року, Конвенції УНІДРУА про міжнародний факторинг від 7 лютого 2001 року, Конвенції ООН про відступлення дебіторської заборгованості в міжнародній торгівлі від 12 грудня 2001 р. Конвенції, має метою дозвол деяких колізій законів про переказні і прості векселі, від 7 червня 1930 р Конвенції, яка встановлює од-

наковий закону про переказний і простий векселі, від 7 червня 1930 р Конвенції, що має на меті вирішення деяких колізій законів про чеки, від 19 березня 1931; тощо [7]. Зазначений нами вище перелік міжнародних нормативно-правових актів у сфері валютного регулювання не претендує на вичерпність. Однак, цілком зрозуміло, що саме у міжнародних договорах визначаються ключові напрямки валютної політики держави, а як наслідок, і валютного регулювання.

Наступним рівнем є кодифіковані нормативно-правові акти. Найпоширенішим кодифікованим нормативно-правовим актом є кодекси. Так серед кодексів, у першу чергу, слід відмітити Митний Кодекс України. Стаття 11 Кодексу визначає, що до завдань митних органів України в сфері реалізації митної політики України відноситься контроль за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України. Аналогічна норма щодо виконання функції валютного контролю митними органами міститься і в Декреті. Предметом валютного контролю митних органів є лише ті валютні операції, які пов'язані з переміщенням грошових коштів або товарів через митний кордон України, а саме: переміщення через митний кордон валютних цінностей, валюти України та цінних паперів у валюті України; здійснення валютних операцій, що пов'язані з переміщенням через митний кордон України товарів та транспортних засобів [9]. А відтак, у контексті представленої наукової праці зазначимо, що головне призначення Митного кодексу України полягає у тому, що в ньому визначаються організаційні засади діяльності митних органів України, в тому числі і щодо здійснення валютного регулювання.

Окрім Митного, слід приділити увагу Господарському кодексу України, відповідно до якого валютна політика є одним із основних напрямків економічної політики України, що спрямована на встановлення і підтримання паритетного курсу національної валюти щодо іноземних валют, стимулювання зростання державних валютних резервів та їх ефективне використання. Стаття 19 цього кодексу є однією із сфер, у яких здійснюєть-

ся державний контроль та нагляд, – сфера валютного регулювання; метою цього контролю є забезпечення дотримання валютного законодавства [10]. Крім того, слід вказати Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУАП) та Кримінальний Кодекс України. Так, до прикладу, стаття 162 КУАП визначає відповідальність за незаконні скуповування, продаж, обмін, використання валютних цінностей як засобу платежу або як застави; умисне ухилення службових осіб підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності або громадян - суб'єктів підприємницької діяльності від повернення в Україну у передбачені законом строки виручки в іноземній валюті від реалізації на експорт товарів (робіт, послуг) або інших матеріальних цінностей, отриманих від цієї виручки, а також умисне приховування будь-яким способом такої виручки, товарів або інших матеріальних цінностей; незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків; тощо [11].

Наступний рівень правового регулювання – звичайні закони. На думку В.В. Лазарева, закони – це нормативно-правові акти, що приймаються в особливому порядку і мають найвищу юридичну силу. В них виражається суверенна воля народу з приводу суспільного і державного ладу, принципів організації та діяльності державного апарату, прав і обов'язків громадян, основних питань економічного і політичного розвитку, господарський і культурний розвиток суспільства, боротьба з найнебезпечнішими антисуспільними проявами спрямовуються в потрібне суспільству русло за допомогою законів [12, с.125]. Звичайні закони приймаються і діють у суворій відповідності з конституційними актами, регулюють певні, обмежені сфери суспільного життя [13]. Отже, серед звичайних законів необхідно виділити наступні:

- Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року [14]. Зазначений нормативно-правовий акт визначає ключові засади діяльності Національного банку України, в тому числі і щодо валютного регулювання. Він здійснює відповідно до визначених спеціальним законом повнова-

жень валютне регулювання, визначає порядок здійснення операцій в іноземній валюті, організовує і здійснює валютний контроль за банками та іншими фінансовими установами, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій [14];

- Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті». Відповідно до Закону виручка резидентів у іноземній валюті від експорту продукції підлягає зарахуванню на їх валютні рахунки в уповноважених банках у строки виплати заборгованостей, зазначені в контрактах, але не пізніше 180 календарних днів з дати митного оформлення (виписки вивізної вантажної митної декларації) такої продукції, що експортується, а в разі експорту робіт, транспортних послуг - з моменту підписання акта або іншого документа, що засвідчує виконання робіт, надання транспортних послуг [15];

- Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Закон містить визначення таких понять, як «валюта України», «іноземна валюта», «валютні операції», «монетарні метали». Він визначає основні принципи здійснення валютних операцій і валютного регулювання, встановлює повноваження державних органів та функції банків України в регулюванні валютних операцій, права і обов'язки юридичних і фізичних осіб у відносинах володіння, користування і розпорядження валютними цінностями, відповідальність за порушення валютного законодавства [16];

- Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 р. [17]. Закон визначає особливості режиму іноземного інвестування на території України, виходячи з цілей, принципів і положень законодавства України. Нормативно-правовий акт визначає правовий режим інвестиційної діяльності. Зокрема, визначається, що для іноземних інвесторів на території України встановлюється національний режим інвестиційної та іншої господарської діяльності, за винятками, передбаченими законодавством України та міжнародними договорами України [17].

Звісно, що визначений нами перелік законів, що визначають правові засади валютного регулювання в Україні, не претендують

на вичерпність, однак саме вони визначають ключові основи здійснення такої діяльності. Втім, справедливим буде зазначити, що більш детально засади валютного регулювання визначаються на рівні підзаконних нормативно-правових актів. Підзаконний нормативно-правовий акт - нормативний акт, виданий на основі закону, відповідно до закону і спрямований на його виконання шляхом конкретизації законодавчих приписів або встановлення первинних норм. Слово «підзаконний» не означає меншу юридичну обов'язковість цього акта порівняно з нормативно-правовим актом. Підзаконний акт володіє необхідною юридичною силою. Щоправда, його юридична сила не має такої ж загальності і верховенства, як це властиво закону. Проте він посідає важливе місце в системі правового регулювання, оскільки забезпечує виконання законів шляхом конкретизованого, деталізованого нормативного регулювання усього комплексу суспільних відносин [18].

Серед підзаконних нормативно-правових актів необхідно виділити Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» [19]. Відповідно до вказаного нормативно-правового акту за валюту України прийнято вважали грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але не підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках у банківських та інших кредитно-фінансових установах на території України [19]. Декрет передбачає, що валютні операції за участю резидентів та нерезидентів підлягають валютному контролю. Слід вказати, що відповідно до вказаного нормативно-правового акту органами валютного контролю в Україні визначені: Національний банк України; уповноважені банки; Державна податкова інспекція України; Міністерство зв'язку України; Державний митний комітет України.

Особливу роль у валютному регулюванні відіграють Постанови Правління Національного банку України. Варто вказати, що науко-

вій літературі питання щодо статусу Постанов НБУ є дискусійним. Так, одні вчені їх відносять саме до підзаконних нормативно-правових актів, інші ж вказують на те, що вони мають локальний характер. Ми ж, у свою чергу, переконані, що постанови Національного банку України слід віднести саме до підзаконних, адже: по-перше, виконання цих постанов є обов'язковим не лише в межах НБУ та його структурних підрозділів, а й для інших суб'єктів; по-друге, ці документи потребують обов'язкової реєстрації та публічного оприлюднення, що також є характерною ознакою підзаконного нормативно-правового акта. Основними актами НБУ в контексті нашого дослідження є: Положення «Про валютний контроль», Положення «Про порядок та умови торгівлі іноземною валютою», Положення «Про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на використання іноземної валюти на території України як засобу платежу»; Положення «Про порядок отримання резидентами кредитів, позик в іноземній валюті від нерезидентів і надання резидентами позик в іноземній валюті нерезидентам» тощо.

Висновок. Завершуючи розгляд наукового дослідження необхідно відзначити, що належне законодавче упорядкування правовідносин у сфері валютного регулювання має важливе значення для держави та її громадян. Особлива роль у регулюванні таких правовідносин належить нормам адміністративного права, адже саме за їх допомогою вбачається можливим належним чином упорядкувати діяльність уповноважених суб'єктів, а також забезпечити належне виконання ними своїх функцій. А відтак, можна говорити, що адміністративно-правові норми займають ключову роль у валютному регулюванні, адже без діяльності вказаних органів досягнення кінцевої мети валютного регулювання є просто неможливим.

Література

1. Козакевич О. Р. Валютний ринок України: аналіз поточних тенденцій та особливостей розвитку / О. Р. Козакевич // Наукові записки [Національного університету

- «Острозька академія»]. Економіка. - 2013. - Вип. 23. - С. 295-300.
2. Венедиктов В.С. Трудове право України (загальна частина) : [навч. посіб. для курсантів і слухачів вищих навч. закладів МВС України] / В.С. Венедиктов. – Харків : ХНУВС, 2006. – 178 с.
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr/conv>
4. Теорія права соціального забезпечення: Навч. посіб. /Сташків Б.І. — К.: Знання, 2005. — 405 с.
5. Зінь Е.А., Дука Н.С. Основи зовнішньоекономічної діяльності: Підручник / За ред. д.е.н., професора Е. А. Зіня. — К.: Видавництво «Кондор», 2009. — 432 с.
6. Статті Угоди Міжнародного валютного фонду від 22.07.1944 [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_921
7. Крохіна Ю. А. Валютне право: підручник для академічного бакалаврату /- Ю. А. Крохіна [та ін]; під ред. Ю. А. Крохіної. - 5-е изд., перероб, і дод. - М: Видавництво Юрайт, 2015. - 553 с.
8. Угода про заходи щодо забезпечення покращення розрахунків між господарськими організаціями держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав від 15.05.1992 [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_127
9. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/conv>
10. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
11. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/conv>
12. Теория государства и права /Под ред.В.М. Корельского и В.Д.Перевалова. – М.: НОРМА-ИНФРА. – М., 1998. – 570с.
13. Пархоменко Н.М. Договір у системі права України /дис. канд. юрид. наук: 12.00.01 / Н.М. Пархоменко; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. - К., 1998. - 202 с.
14. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 № 679-XIV [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
15. Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» від 23.09.1994 № 185/94-ВР [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/185/94-vr/conv>
16. Опря А.Т. Фінансове право: Навчальний посібник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2004. - 248 с
17. Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19 березня 1996 р. № 93/96-ВР [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/93/96-vr/conv>
18. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. - 3-те видання. - К.: Алерта; ЦУП, 2011.-524 с.
19. Про систему валютного регулювання і валютного контролю Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 № 15-93 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/15-93>